

OSNOVNI IZBOR U MORALU*

(S francuskog preveo i rezimirao Mladen Karadžole)

Philippe Delhaye

Uvod

Nedavno je Kongregacija za nauk vjere¹ u izjavi o pitanjima seksualne etike (*Persona Humana*, br. 10) dodijelila mjesto temi o osnovnom izboru, koju su neki moralisti posebno istaknuli.²

Vatikanski tekst ne niječe važnost toga izbora koji se nadasve pokazuje u vjeri, nadi i ljubavi, kod krštenja i obraćenja, ali upozorava na iluziju kao da bi taj izbor dostajao samim sobom i prema tome kao da bi se mogli zanemariti drugi »periferni« čini.³

* Ovaj je članak specijalno za našu reviju napisao belgijski teolog msgr Philippe Delhaye (r. 1912), profesor i predstojnik katedre za moralnu teologiju na Teološkom fakultetu Katoličkog sveučilišta u Novom Louvainu (Louvain-la-Neuve) u Belgiji i, već više godina, tajnik Međunarodne teološke komisije pri Kongregaciji za nauk vjere u Rimu. — Od brojnih njegovih radova navodimo ovdje:

La conscience morale dans la doctrine de saint Bernard, Coll. Analecta Cis., 9 (1953), fasc. 3—4.

Les bases bibliques du traité de la conscience, u *Studia Montis Regii*, 4 (1961) str. 229—252.

La Conscience morale du Chrétien, Tournai, Desclée, 1964., XVIII + 250.

Liberté chrétienne et obligation morale, u *Ephemerides Theol. Lov.*, 3 (1964) str. 347—361.

L'Esprit Saint et la vie morale du chrétien, u *Eph. Theol. Lov.*, 3 (1969) str. 432—443.

Conscience et autorité ecclésiastique, u *La Foi et le Temps*, 1969, str. 5—35.

Réflexions sur la loi et les lois dans la vie de l'Église, u *Esprit et Vie*, 83 (1973) str. 33—45.

La mise en cause de la spécificité de la morale chrétienne, u *Revue Théologique de Louvain*, 3 (1973) str. 308—339.

¹ Kongregacija za nauk vjere, *Izjava o nekim pitanjima seksualne etike*, Vatikan, 29. XII. 1975., br. 10.

² Navodimo, među drugima, ova djela: Anselm Gunthor, *Chiamata e risposta. Una nuova teologia morale*, sv. 1. *Morale generale*, Edizioni Paolini, 1974, str. 485—497. i drugdje. — S. Dianich, *La corruzione della natura e la grazia nelle opzioni fondamentali*, u *La Scuola Cattolica*, 92 (1964), str. 203—220. — J. Maritain, *Raison et raisons*, Paris, 1947. — *Neuf leçons sur les notions premières de la philosophie morale*, Paris, 1949. — *Dizionario di teologia morale*, 656 (Bibliografija). — Alberto Di Giovanni, »L'opzione fondamentale« *nella Bibbia*, u *Fondamenti biblici della Teologia Morale*, Atti della XXII settimana Biblica (Associazione biblica italiana), Paideia-Brescia, 1973, str. 61.—82. — M. Flick i Z. Alszeghy, *L'opzione fondamentale della vita morale e la grazia*, u *Gregorianum* 41 (1960), str. 543.—619.

³ Izjava *Persona Humana*, br. 10: »Zaista, osnovni izbor konačno određuje dispoziciju, ali ga pojedinačni čini mogu posve promijeniti, a ti bi bili pripravljeni, kako se često događa, površnijim prethodnim činima. Svakako, nije istina da jedan od tih pojedinačnih čina ne bi mogao dostajati za smrtnan grijeh.«

Vidi se da je tu čudnovata mješavina bitne kršćanske istine i kriva tumačenja. Bitna je istina u tome što kršćanin pristupa k pravoj moralnosti prihvaćajući Boga kao partnera svoje ljubavi u savezu Novoga Zavjeta. Krivo je tumačenje što se misli s nekima da detalj djela nije više važan u času kada je Krist prihvaćen vjerom (Luther) ili da se može sve dopustiti u trenutku kada se ljubi (kvijetizam Molinosa).

To je dobra prilika za moralistu da se povrati na tu temu i pokuša je točno odrediti. Najprije bih htio radi jasnoće prikazati sintetički ideje koje ću izlagati u ovom članku.

Čovječji se moralni život ostvaruje mnoštvom pojedinačnih čina: čovjek prihvaća dobro ili zlo djelima različitim po njihovu predmetu i međusobno odijeljenima u vremenu. Međutim, čovječja se volja ne polarizira samo pojedinačnim predmetima. Čovjek izražava i ostvaruje u slijedu i različitosti svojih djela isti osnovni izbor, stav koji ga postavlja prema Bogu u dijalogalnu egzistenciju i daje njegovu moralnom životu jedinstvo i dinamičan rast.

Taj osnovni izbor vlada nad pojedinim djelima i nadilazi ih. Ne može ih, međutim, prezreti, jer može uključiti samo ona koja se slažu s njim i održati se živim samo toliko, koliko ga konkretna istovrsna djela jačaju u isto vrijeme dok ga izražavaju. Istina je da osoba ne mijenja ni lako ni često osnovni izbor, ipak treba priznati da su takvi odlučni prijelomi mogući, bilo da se grešnik obrati k Bogu, bilo da kreposni čovjek napusti vrijednost ljubavi prema apsolutnome Bogu.

Ipak jak utjecaj osnovne orijentacije na moralnu egzistenciju nije takav da bi dokinuo čovječju slabost, nesklad i nestalnost. Osnovni izbor je obilježen historijskim karakterom samoga čovjeka. On je na putu da ojača, ali može također biti oslabljen neskladnim činima ili nedostatkom pravoga moralnoga zalaganja.

Promotrimo to u pojedinostima.

Narav osnovnoga moralnog izbora

Pokušajmo definirati

Čovječji život donosi mnoštvo pojedinačnih izbora što se odnose na određene čine, različite po vremenu i njihovu predmetu: usluga bližnjemu ili nanesena mu nepravda; vjerski ili protuvjerski čini; apostolsko zalaganje ili svojevoljna opozicija Evanđelju, itd. I kako postoje razni predmeti dobri ili zli slobodne čovječje odluke, tako postoje također brojne kreposti i mnoge mane, isto tako mnogobrojne zapovijedi i zabrane. I tako mnoge pojedinačne odluke slijede u čovjeku jakim ritmom.

Kada čovjek djeluje slobodno kao čovjek, kako moralno djelovanje to pretpostavlja kao prijeko potrebno, kada se posve zalaže u svojoj odluci, tada se njegova volja ne usmjeruje samo prema pojedinom predmetu, ne izabire jedino to dobro ili to zlo, nego se usmjeruje prema dobru ili zlu uopće i dakle za Boga ili proti njemu. Čovjek se u pojedinom činu ne odnosi samo prema predmetu koga promatra, nego također prema sebi samom tako da raspolaže samim sobom usmjerujući se napokon k Bogu ili se odvrćajući od njega.

Ta odluka, uključena u pojedinom činu, zove se obično »osnovni izbor« ili »osnovna odluka« dotično »osnovna nakana« kada određuje i oblikuje čin što slijedi. Kršćanski moral je uvijek priznavao interferenciju između pojedine odluke ili nakane i osnovne odluke ili nakane. Sv. Toma jasno svjedoči za to učeći da čovjek teži prema pravoj zadnjoj svrsi — Bogu ili se usmjeruje prema krivoj zadnjoj svrsi — obožavanom stvo- renju. Čovjek koji djeluje kao takav, kaže sv. Toma, teži prema nekoj svrsi, traži pojedino dobro istinito ili lažno. No nikakvo ograničeno dobro ne može potpuno ispuniti čovječju težnju: njegova inteligencija i njegova volja su napokon uvijek usmjerene prema apsolutnom dobru. Djelomič- no dobro je sposobno da je privuče toliko, koliko se smjestilo u perspek- tivi apsolutnoga dobra, bilo da se zaista radi o najvišem dobru ili je to prividno apsolutno što ga je čovjek idealizirao. Pojedino dobro, što se otkopčalo jedino od apsolutnoga temelja, postaje privlačivo i vrijedno da ga čovjek traži.

Moderna filozofija i teologija više ističu osnovni izbor; ocjenjuju dosta potanko razlikujući odnos između pojedinoga predmeta volje, pojedinoga izbora i nakane što ga je proizvela, te, s druge strane, osnovnog i općeg predmeta volje, osnovnoga izbora i nakane.

Sv. Toma na pr. smatra da osnovna nakana prema apsolutnom dobru koja je prije izričito izražena nastavlja djelovati virtualno ali *nesvjesno* u svjesnoj i refleksnoj nakani što teži za djelomičnom svrhom. Naprotiv, moderno shvaćanje drži da je osnovni izbor uvijek aktualno u pojedini- načnom izboru, tako i osnovna nakana u pojedinoj nakani; djeluju s v j e s n o, iako nije to kadšto refleksivno i malo je primjetljivo. Tako kada čovjek teži slobodno prema djelomičnom dobru, svjestan je, iako ne refleksivno, u najdubljoj unutarnjosti da raspolaže samim sobom, da se odlučuje za ili protiv apsolutnog dobra, za ili proti Bogu: direktan cilj čina je uvijek pojedini predmet, ali je apsolutno dobro uvijek prisutno na horizontu.

Novija su teološka temeljita proučavanja povezala usmjerenost dobrog čovjeka prema Bogu s općom voljom samoga Boga da se svi spase. Čovjek je u dubini svoje naravi usmjeren prema osobnom Apsolutnom, Bogu, a ne prema nečemu neutralnom apsolutnom. Zapaža u najdubljoj unutarnjosti samoga sebe tajanstven poticaj prema najvišem »Ti«. Osjeća se da je pozvan odgovoriti na taj poziv svojim odlukama i svojim slobodnim činima. Čak ako čovjek još ne poznaje Boga pojmovno, osjeća da je pozvan u savjesti na nejasan način da prihvati slobodno i u lju- bavi Apsolutnoga koji se daruje kao čista milost. I izvršuje se njegovo spasenje u odgovoru što ga izriče pod utjecajem Božje milosti.

II. vatikanski koncil nije skrio svoje simpatije za to teološko shvaćanje koje vidi na djelu Božju opću volju da se svi spase u onoj pozitivnoj čovječjoj usmjerenosti prema istini i apsolutnom dobru: »Bog nije daleko od onih koji traže još u sjenama i slikama Boga koga ne poznaju jer daje svima život i dah i sve (usp. Dj. ap. 17, 25—28) te hoće kao Spasitelj da se svi ljudi spase (usp. 1 Tim 2, 4). A oni koji ne poznaju Kristovo evanđelje ni njegove Crkve, a da nisu za to krivi, ali ipak traže Boga iskrenim srcem i trude se, pod utjecajem milosti, djelima ispuniti njego-

vu volju, kako im savjest pokazuje i naređuje, mogu postići vječni spas« (*Lumen Gentium*, br. 16).

Obuhvatni karakter osnovnog izbora

Čovjek se zaista otvara po dobrom osnovnom izboru Božjoj milosti koja pretječe, unutrašnjem djelovanju njegova Duha; obraća se tako da nije više on sam središte i da tako može prihvatiti Božji poziv u svome životu. Pošto je izrekao potpuni *da* Bogu, posve ostvaruje radikalni stav: »Što je moje, tvoje je.« Pojedini dobar čin se ostvaruje najčešće kao konkretna odluka za određenu moralnu vrijednost, ali se u tom pojedinačnom dobrom činu, izvršenu pri punoj spoznaji i volji, čitav čovjek daruje Bogu.

Osoba se posve obvezuje u tom *da* osnovnog izbora. U tom *da* nije samo sadržana sadašnjost nego isto tako prošlost i budućnost. Prošlost: jer se dobre odluke što su prije učinjene sakupljaju i odrazuju u potpunom darivanju sebe Bogu ili su prethodne zle odluke opozvane u slučaju obraćenja. Budućnost je u ovom smislu: odluka načinjena u prilog apsolutnoga dobra ne dopušta imati na umu u isto vrijeme za budućnost protivnu odluku koja bi bila orijentirana prema zlu.

Tako osnovni izbor označuje ideju neprekidnosti, postojanosti, trajanja. Osnovna odluka u prilog apsolutnoga nosi na sebi obilježje definitivnoga, bilo da se promatra njezin predmet koji je apsolutan i zahtijeva da se čovjek zalaže bez izuzetka, bilo da se gleda osoba koja odlučuje prihvaćajući u sadašnjem činu svoju prošlost i svoju budućnost. Sada se dakle razumije da pojedini izbori teže potvrditi osnovni izbor. Čovjek se može promijeniti, ali ni naglo ni često: promjena osnovnoga izbora nastaje polaganim razaranjem prošloga.

Čovjek se u osnovnom izboru napokon odlučuje za ili protiv Boga. Nema čisto prirodna osnovnoga izbora, jer nadnaravna milost uvijek djeluje ondje gdje se čovjek odlučuje za Boga dobrim osnovnim izborom. Međutim, ta teološka perspektiva, koju je Koncil razborito ohrabrio, priznaje različite stupnjeve te prisutnosti nadnaravnoga.

Kršćanin koji živi u milosti Božjoj i poznaje istinu Evandjelja nosi u sebi dobar osnovni izbor nadnaravne predanosti Bogu Objave. Taj izbor prodire i oblikuje odluke i pojedinačna vrlo važna i dobra djela njegova života. Osnovni izbor ne sudjeluje mnogo kod odluka i djela koja nisu izvršena punim osobnim zalaganjem. Kršćanin se — o kojemu je riječ — po tako zvanim »lakim grijesima« nekako suprotstavlja osnovnom nadnaravnom i dobrom izboru, ali se to samo zbiva na rubu njegova osobnog života.

Čovjek koji ne vjeruje Evandelju, ali to nije njegova krivnja jer mu Evandjelje nije bilo naviješteno i koji po svojoj osnovnoj nakani traži Boga svim svojim srcem nalazi se među onima koji »se trude da pod utjecajem milosti djelima ispune njegovu volju kako im savjest pokazuje i naređuje (i koji) mogu postići vječni spas« (*Lumen Gentium*, br. 16). Te riječi znače da onaj koji ne vjeruje može živjeti pod utjecajem milosti kako u svojoj osnovnoj nakani, tako u svojim pojedinačnim

odlukama koje je učinio po savjesti prema Božjem pozivu. Isto tako vrijedi za one koji nisu postigli jasnu spoznaju o Bogu a da to nije njihova krivnja, »kada nastoje postići, ne bez Božje milosti, ispravan život« (*Lumen Gentium*, br. 16).

Grešnik koji odbija Božji poziv koji je na bilo kakav način upućen njemu, koji se tako predaje krivom Apsolutnom, nosi u sebi kriv i zao osnovni moralni izbor. To vrijedi isto tako dobro za kršćanina koji je postao nevjeran izboru svoga krštenja kao za nekršćanina koji nije imao odvažnosti prihvatiti Evanđelje ili još za onoga koji, iako nije kriv za nevjeru, odbija, međutim, tajni poziv što mu Bog upućuje.

Uloga osnovnoga izbora u pojedinačnim činima

Osnovni izbor teži da podrži i prođre u pojedine izbore. Nastoji da se pojedinačni izbori ostvare pod njegovim utjecajem. Nastoji se utvrditi stavljajući »periferne« čine pod svoj utjecaj. U pojedinačnim čovjekovim odlukama, osobito u onim vrlo važnim, zbiva se, recipročno, nešto što je važnije od samog predmeta izbora: čovjek raspolože samim sobom pred Bogom, kada se radi o tom pojedinačnom predmetu, tako da se okreće prema Njemu ili odvraća od Njega. Izabire *nešto dobro* ili *nešto zlo*, jer u dubini samoga sebe hoće *dobro* ili *zlo*, teži k Bogu ili se zatvara u samoga sebe ili u stvor kome pridaje krivu transcendenciju na ljestvici vrednota.

Te perspektive stavljaju u prvi plan moralnoga života osobno slobodno zalaganje koje ima prednost nad pojedinačnim predmetom volje. Ovo premještanje naglaska tumači da je moguće, prema modernima koji se u tom odvajaju od tradicionalnoga mišljenja, učiniti važnu odluku prigodom pojedinačnog predmeta manje važnosti: na pr. svetac se može ponovno odlučno odlučiti za Boga prigodom materije koja je u sebi malo važna. Zaista se u tom slučaju osobni subjekt posve zalaže jer se predmet pojedinačne odluke smješta na horizontu apsolutnoga predmeta osnovnog izbora.

Tako pojedinačne odluke izražavaju i konkretiziraju osnovni izbor istodobno dok ga učvršćuju. Ali mogu pridonijeti također da oslabi. To se može izvesti, bilo zbog mnogih »neskladnosti« pojedinih čina, koje su ovako ili onako protivne osnovnom izboru, bilo zbog češćih čina gdje se osoba ne zalaže zaista dostatno. Svršetak toga razvoja može biti promjena osnovnog izbora prigodom pojedinačnog izbora tako, da je to obraćenje k Bogu ili, naprotiv, apsolutizacija čovjeka ili stvora.

Važnost osnovnog moralnog izbora

Već to što smo rekli pokazuje važnost osnovnog izbora u moralnome djelovanju. Ipak je korisno da se zaustavimo više na tom relativno novom obliku prakse i istaknemo odraze te perspektive na samo shvaćanje moralnoga života.

Jedinstvo moralnoga života u nama i kod drugih

Dok naglašavamo osnovni izbor, jasno pokazujemo, protiv nagrđivanja nekih kazuista, jedinstvo moralne egzistencije. Kršćanin se ne smije zadovoljiti da ispuni pojedine moralne čine jedne za drugima, nego mora

učiniti iz čitava svoga života čvrsto jedinstvo koje je prožeto i oživljeno ljubavlju što je »vez savršenstva«. Ljubav sadrži temeljnu nakanu koja treba podržavati čitav moralni život. Pod tim se vidikom može govoriti o jedinosti kreposti ili o natkreposti ljubavi jer čitav binom: htjeti i djelovati nalazi u njoj svoje žarište što dolazi od ljubavi i teži da je ojača. Pojedine dobre odluke vraćaju se k osnovnoj kreposnoj nakani, dok se zle odluke vraćaju osnovnoj poročnoj nakani.

Iz toga proizlazi potrebna razboritost kada se radi da se drugi prosude. Htjelo se ili ne htjelo, često je dužnost da se drugi moralno prosude i da se upita da li nam njihov čin može poslužiti kao moralni kriterij. Ali se ne smije zaboraviti da se čovjekova moralna vrijednost ne može izvesti iz samo jednoga čina, jer se tada ne može dohvatiti njegova osnovna težnja. Čovjek može upoznati svoj vlastiti osnovni izbor samo ga izvođeći iz cjeline svoga ponašanja. To više kada se radi o drugima: čovjekova autentična moralna vrijednost se većma nalazi u njegovoj osnovnoj nakani, nego u njegovim pojedinačnim činima točno promatranima. Tako se kršćanski moral ne ukazuje ponajprije kao moral čina, nego kao moral osnovne čovjekove orijentacije.

Dijalogalni izgled kršćanskoga moralnog života

Mjesto koje zauzima osnovni izbor ujedno jasno otkriva dijalogalni karakter kršćanskoga morala. Ono što se odigrava čak prigodom pojedinačnih čina sastoji se u Božjem pozivu, koji čini da se čuje, u pozivu da mu se odgovori u ljubavi i pristane uz Božju volju. Stav prema pojedinačnom predmetu nema svoga puna značenja u sebi samome, nego je većma znak koji pokazuje kako osoba raspolaže samom sobom posredstvom pristanka ili odbijanja apsolutnoga Ti koji je poziva. Moralni čin nije samo u skladu ili protivnosti sa singularnom moralnom normom, već je u isto vrijeme vjernost i pristajanje uz Boga ili opozicija i neposlušnost Bogu.

Tako se doživljuje i odigrava u nizu pojedinih čina savez čovjeka s Bogom. Sam se Bog priopćuje čovjeku po daru svoga Duha da ga uputi k sebi te izrazi svoju ljubav u konkretnoj vjernosti svome zakonu. Čovjek se vršeći dobro pripravlja da bolje razvije tu zajednicu s Bogom u koju ga Duh uvodi: »Tko ljubi mene držat će moju riječ, i moj Otac će ljubiti njega i k njemu ćemo doći i u njega ćemo se nastaniti« (Ivan 14, 23). Klasična teologija ovdje govori o umnažanju posvećujuće milosti, t.j. da Bog ucjepljuje dublje u čovjeku klicu vječne slave.

Sud o težini krivnje

Teorija o osnovnom izboru donosi svakom kršćaninu i dušobrižniku kao i moralnom savjetniku jedan kriterij više da bi utvrdio odgovornost osobito prigodom teških grijeha. Zaista je bila zabluda nekih kazuista što su pokušali prosuditi grešnost čina odvajajući ga od njegova psihološkog konteksta kao i od djelovanja milosti. Čovjek je slab i prevrtljiv. Tko će to zaniijekati? Zbog toga Bog i Crkva koja radi u njegovo ime opraštaju tako lako počinjene grijeha. No ne treba, međutim, misliti a priori da se čovjek mijenja svakoga časa i da njegov osnovni izbor Boga nema nikakva utjecaja u njegovu životu. Naprotiv, treba zapitati

u slučaju kad je čovjek dobre volje objektivno počinio težak prijestup, nije li bilo po srijedi više iznenađenje negoli čvrsta odluka?

No, naravno, ne treba upasti u protivnu zabludu i smatrati da ispravnost osnovnoga izbora pokriva sve pojedinačne čine. Jedan osamljen čin može prekinuti odnos s Bogom. Dapače, treba znati o kojem se prekidu radi, jer, protivno od onoga što je mislio Luther, može se griješiti protiv zapovijedi što ih je Krist naredio i sačuvati svoju vjeru u njega. O tome se može razmisliti upozorenje što ga je uputila *Persona Humana* (br. 10): »Neki čak tvrde da bi bio samo smrtni grijeh, što rastavlja od Boga, u formalnom odbijanju koje je izravno protivno Božjem pozivu ili u egoizmu što se potpuno i slobodno zatvara ljubavi prema bližnjemu. Samo tada bi bio na mjestu osnovni izbor, t.j. odluka koja osobu posve obvezuje i koja bi bila potrebna da bi nastao smrtni grijeh; po njemu bi čovjek, iz srži svoje osobnosti, prihvatio ili odobrio glavni stav prema Bogu ili ljudima. Naprotiv, čini tako zvani periferični (koji, kako se kaže, ne sadržavaju općenito važna izbora) ne bi bili takvi da bi promijenili osnovni izbor, toliko manje, kako se primjećuje, jer proizlaze često iz običaja. Oni mogu oslabiti osnovni izbor, ali ga nipošto posve ne mijenjaju.«

Jasno, to znači da postoje nivoi u pristajanju uz Boga i prekidu s njim. Nije li to, uostalom, smisao tradicionalne teze o »teološkoj razlici grijeha«? Drugi je prekid kada se radi o osnovnom izboru, na pr. o apostaziji, grijehu protiv Duha, itd., drugi je prekid kada je riječ o pojedinom teškom grijehu, opet je drugi kada je zbog lakog grijeha što ga Tertulijan, usprkos svome rigorizmu, naziva svakidašnjim.

Osnovni izbor i moralni odgoj

Iz ove važnosti osnovnoga izbora u odlukama i moralnim činima slijedi da mu je prikladno dati prvo mjesto u moralnom odgoju (i samoodgoju). Ako se žele postići dobri plodovi, najprije treba uzgojiti stablo. Ako se u odgoju prvenstveno i nadasve obraća pažnja dobroti pojedinačnih čina, pače samo vanjskom i ispravnom ponašanju, izlaže se opasnosti da se pazi na »pravednost djelâ«, i čak na farizejsko samozadovoljstvo. Još više, izlaže se opasnosti da se iskrivi sam osnovni izbor obraćajući čovjeka prema njemu samome više nego prema Bogu.

Zbog toga je također važno da čovjek bude u pravoj udaljenosti što se tiče njegove vanjske djelatnosti da bi se uvijek više osvrtao na ono što je dublje i bitno. Ako je istina da odluke i pojedinačni osamljeni čini ostvaruju osnovni izbor, onda mogu također, kada su dosta površni, skriti ga i otuđiti. Osnovni izbor treba razmišljanja, pročišćenja i oživljenja da bi mogao oživjeti čitav moralni život.

Granice osnovnoga izbora

Primjenjujući na konkretan moralni život teoriju o osnovnom izboru, zapazili smo, neke njegove granice. Promotrimo za čas izričito te granice, kako ne bismo oduzeli svaku vrijednost pojedinačnim moralnim činima.

Granice stvorene volje

Najprije se ne smije izgubiti s vida ograničenost čovječje volje. Bog je nepromjenljiv jer je vječan, ali čovjek se uvijek ostvaruje u vremenu, a da se nikada ne drži apsolutno prihvaćene odluke. Iz toga slijedi da dobru osnovnu nakanu treba podržavati svjesnom, živom i da je treba njegovati da ne bi oslabila i ustupila mjesto protivnom osnovnom izboru. To još više vrijedi kada se radi o pojedinačnoj nakani koja bi, kako netko želi, orijentirala čitavu egzistenciju, na pr. da se sve čini u duhu pokore za sebe i blišnjega. Nema odluke koju bi volja samo jedanput učinila, koja bi u slabom i promjenljivoj čovjeku bila dostatna sebi te bi automatski sve određivala za dugo vremena.

Postavljene granice objektivnim moralnim sadržajem pojedinačnih čina

To nas dovodi da se sjetimo druge granice, one o važnosti objektivnoga moralnoga sadržaja pojedinačnih čina. Zaista se osnovni izbor mora izraziti, održati i ojačati pojedinačnim činima koji mu odgovaraju. Upravo osnovni izbor ide za tim da metne mnogostruke čine pod svoj izričiti utjecaj. Ovdje se pokazuje spornim vrednovanje osnovnoga izbora koje bi dopustilo samo njega i smatralo da sve pojedinačne nakane dobivaju samo boju po njemu: tada bi se prihvatila etika situacije gubeći s vida da su neki predmeti dobri u sebi, a drugi zli u sebi. Neki čini, izvan indiferentnih čina u sebi samima (koji su uostalom mnogo brojniji, nego su neki kazuisti to priznali u praksi), imaju u sebi samima smisao koji odgovara moralnom dostojanstvu čovjeka i približuju ga Bogu, dok su drugi doživljene negacije i Boga i čovjeka. Nikakav osnovni izbor ne može ovo promijeniti, tako se ne može protumačiti preljub ili karakteristični sadistički akt kao akt bračne ljubavi. Međutim, to je baš ono u što nas neki kušaju danas uvjeriti: misle da preobražavaju smisao jednoga čina jednim »ja ljubim«.

U stvari se može reći da sam osnovni izbor traži da se pazi na objektivni sadržaj pojedinačnih čina. Vidjeli smo da se osnovni kršćanski izbor odlučuje za ljubav prema Bogu: čovjek se samo tako predaje apsolutnom Ti koji ga zove i tako pristaje uz njegovu volju. No upravo se Božja volja izražava u pojedinačnom moralnom predmetu i samo joj se može biti vjeran tako da se pazi na konkretna svojstva čina kojima se na neki način osnovni izbor ljubavi pretvara u monetu. Bog upravlja čovjekom u njegovoj konkretnoj egzistenciji. Poziva ga milošću Duha da ostvari potpuno predanje u njega pojedinim dobrim odlukama.

Ako je istina da je kazuistički moral često pridavao odviše izuzetnu važnost pojedinačnom predmetu volje, treba priznati da mu neke nove teorije previše smanjuju mjesto. Zaista, kako smo to rekli, one naglašavaju činjenicu da se čovjek može apsolutno založiti prigodom objektivno manjih čina, priznajući da se važna odluka normalno odnosi na stvarno važan predmet.

No ističući drugotni karakter pojedinačnoga predmeta neki ga samo smatraju kao *znak* čovječjeg osnovnog izbora. U stvari, kada se objektivni sadržaj pojedinih čina svede na jedan znak, onda se gubi s vida da ti čini otkrivaju Božju volju i da sam Bog zove čovjeka po njihovu pred-

metu da konkretno izabere pristanak uz njegovu volju: čin je dobar samo po svojoj usmjerenosti prema Bogu i po svome nutarnjem skladu s Božjim htijenjem.

Volja bez sumnje može pridonijeti do neke mjere jedinstvu i povezanosti moralnoga života, ali se to ne ostvaruje ni lako ni spontano. Uključenje brojnih čina u jedinu odluku volje ovisi ne samo o istoj volji, nego i o objektivnoj moralnosti čina. Svrha ne posvećuje sredstva. Nije dosta težiti prema konkretnoj svrsi da bi se moglo poslužiti bilo kojim sredstvom.

Gaudium et Spes (br. 51) je u novije vrijeme primijenila tu moralnu shemu na bračne odnose. Bračni partneri mogu imati valjane razloge da trenutno ne rađaju nove živote. Radi se o oportunom sudu za koji su sami odgovorni. Koncil to priznaje. No sada nastaje drugo pitanje: koja će se sredstva upotrebiti da se regulira porod? Crkveno Učiteljstvo je često opetovalo da su neka sredstva ispravna, druga zla. II. vatikanski sabor ponavlja: »Moralni karakter ponašanja kada se radi da se uskladi bračna ljubav s odgovornim prenošenjem života ne ovisi o samoj iskrenoj nakani ni o procjeni motiva, nego treba da se odredi prema objektivnim kriterijima koji se uzimaju iz naravi osobe i njezinih čina što poštuju u kontekstu prave ljubavi potpuni smisao međusobna darivanja i čovječje prokreacije« (*Gaudium et Spes*, br. 51).

Mnoštvo moralnih kreposti pod jedinim dinamizmom ljubavi

Granica se osnovnoga izbora može na drugi način formulirati polazeći od dinamizma ljubavi koji se barem izražava u mnoštvu raznih kreposti. Osnovna nakana ljubavi nedostaje sebi samoj: potrebne su joj pojedinačne konkretne odluke koje moraju biti u skladu s raznim vrijednostima. To znači da pojedini izbor mora biti adekvatan zahtjevima svojstvenim životnom području zbog kojega je i učinjen: samo će se tako dobar osnovni izbor, t. j. ljubav, moći u njemu očitovati, t. j. i konkretizirati. Upravo pojedinačne kreposti preodređuju habitualno i izravno čovjeka za pojedinačne moralne vrijednosti te tim konkretiziraju i učvršćuju natkrepost ljubavi koja oblikuje čitavu moralnu egzistenciju.

Površni čini i neskladi

Napokon, spomenimo još jednu granicu osnovnog izbora koji je povezan sa samom čovječjom naravi. Stvarno, čovjek se ne zalaže uvijek iz sve dubine svoga ja. Nije uvijek posve prisutan u svome činu, bilo da se taj čini neznatnim, s pravom ili ne, bilo da ne pridaje svom činu svu važnost što njegov predmet zahtijeva. Uostalom, treba ovdje računati s raznolikošću duhovnih temperamenata i nježnošću savjesti kao i posebnim milostima što su dane svakom pojedincu. Čovjek može biti i ostati osnovno dobar, a da se nije založio svom snagom svoga osnovnoga izbora u dobrom činu za koji sudi da je malo važan. Isto je sa zlim čovjekom koji se ne zalaže nužno puninom svoga zlog osnovnoga izbora za neku prekršajnu akciju.

S druge strane, čovjek ne radi nužno uvijek na skladan način. Tako čovjek u osnovi dobar može, u slučaju lakoga grijeha, ne samo ostaviti

svoju osnovnu dobrotu neproduktivnom, nego na neki način raditi protiv nje. No ta opozicija ostaje površna i ne razara osnovni izbor. Čak okorjeli grešnik koji ostaje u svom stanju smrtne krivnje može, međutim, učiniti dobar čin manje važnosti a da se pri tom ne samo ne zalaže svojim zlim osnovnim izborom, nego da je nekako u opoziciji prema njemu, u opoziciji koja ostaje na površini osobe. Tada se može govoriti o sretnom neskladu.

Napokon, osnovni je izbor od odlučne važnosti za moralnu egzistenciju, iako se ne shvaća statički i mehanički. Čovjek i kršćanin zaista su pozvani da rastu bez prestanka u ljubavi i da je izričito vrše u pojedinim činima. Bog poziva čovjeka u njegovoj najvećoj skrovitosti, ali taj poziv neprestano odjekuje u samom srcu njegove vlastite povijesti i ne prestaje ga pozivati da nanovo nadiđe sebe po istoj osnovnoj ljubavi koja je vatra što pali.

Zaključak

Govorio sam o granici. Treba li to reći? Vrlo sam svjestan granica svoga prikaza. I zato završavam izražavajući želju da tema o osnovnom moralnom izboru bude sistematski proučena i razvijena. Bez sumnje postaviti će se dva velika zadatka u tim istraživanjima: produbljenje »morala saveza« na biblijskom planu, razvijena studija konkretnih prilika zalaganja i zalaganja čovječje osobe na planu znanosti o čovjeku. Međutim mi se činilo — i to me ispričava — da je bilo vrijedno i korisno shvatiti sav smisao pristajanja izjave *Persona Humana* uz tezu o osnovnom izboru. Taj je bio više nego jedanput izložen u vezi s pretjeravanjima dostojnim sažaljenja. I to bi dostajalo za neke da taj bude uklonjen i zabačen. *Persona Humana* ima, čini mi se, razboritiji stav razlikujući kriva tumačenja od ideje posve prihvatljive, jer ta dohvaća duboki smisao kršćanskoga poziva.

Marijin Fiat je njezin osnovni izbor. Poslušnost Utjelovljene Riječi, o čemu govori poslanica Hebrejima, ima isti smisao. I nama je također ponuđeno da sudjelujemo u prijateljstvu s Bogom preko raspršenosti naših čina u raznim trenucima našega života u vjeri, nadi i ljubavi.

RÉSUMÉ

Dans sa récente déclaration sur des questions d'éthique sexuelle (*Persona Humana*, n° 10) la Congrégation pour la doctrine de la foi a fait une place au thème de l'option fondamentale.

Le texte du Vatican ne nie nullement l'importance de cette option, mais il met en garde contre l'illusion de croire que cette option se

suffit à elle-même et que l'on peut dès lors négliger les autres actes »périphériques«.

L'occasion est bonne pour le moraliste de revenir sur ce thème et d'essayer de mettre les choses au point.

La vie morale de l'homme se réalise à travers une multitude d'actes particuliers. Cependant, la volonté humaine ne se polarise pas sur les seuls objets particuliers. Dans la succession et la variété de ses actions, l'homme exprime et réalise une même option fondamentale, la décision de s'orienter vers le bien ou vers le mal en général et donc pour Dieu ou contre lui, qui le situe par rapport à Dieu en une existence dialogale, et confie à sa vie morale unité et croissance dynamique. Le terme direct de l'action est toujours un objet singulier mais à l'horizon, le bien absolu est toujours présent. L'homme perçoit au plus profond de lui-même une mystérieuse impulsion vers le »Toi« suprême et il se sent appelé à répondre à cet appel par ses décisions et ses actions libres.

Cette option fondamentale domine et transcende les actions singulières. Elle ne peut cependant pas en faire fi, car elle ne peut intégrer que celles qui sont conformes à son orientation, et elle ne peut se maintenir vivante que dans la mesure où des actes concrets homogènes la renforcent en même temps qu'ils l'expriment. S'il est vrai que la personne ne change ni aisément ni fréquemment d'option fondamentale, il faut reconnaître que de telles ruptures décisives sont possibles, soit dans la conversion à Dieu du pécheur, soit dans l'abandon de la référence d'amour à l'Absolu de Dieu par l'homme vertueux.

Dans l'option fondamentale, c'est en définitive pour ou contre Dieu que l'homme fait son choix. Il n'y a pas d'option fondamentale purement naturelle, la grâce surnaturelle est toujours à l'oeuvre là où un homme opte pour Dieu par une option fondamentale bonne.

L'impact de l'orientation fondamentale sur l'existence morale n'est pas tel qu'elle supprime la fragilité, l'incohérence, la légèreté de l'homme. L'option fondamentale est marquée par l'historicité de l'homme. Elle est appelée à s'affermir, mais elle peut aussi être débilitee par des actes incohérents ou par le manque de profondeur de l'engagement moral. Ce que nous venons de dire montre déjà l'importance de l'option fondamentale dans l'agir moral, le jugement à porter sur la gravité d'une faute et l'éducation morale.

En appliquant à la vie morale concrète la théorie de l'option fondamentale, nous percevons certaines de ses limites: de la volonté créée, du contenu moral objectif des actes particuliers, de la pluralité des vertus morales sous l'unique dynamisme de la charité, des actes légers et des incohérences.

Je termine en exprimant le souhait que le thème de l'option morale fondamentale soit systématiquement étudié et développé. Deux grandes directions s'imposeront sans doute à ces recherches: un approfondissement de la »morale de l'alliance« au plan biblique, une étude poussée des conditions concrètes de l'engagement et des engagements de la personne humaine, au plan des sciences humaines.